

Ukrán kisebbségi önkormányzatiság Magyarországon

Dobos Balázs*

A magyarországi ukrán kisebbséget – az újabb hivatalos terminológiával nemzetiséget¹ – a kérdéssel foglalkozó meglehetősen csekély számú szakirodalom többnyire a „mikro-”, a „szórvány-”, a „településhálózattal nem rendelkező” vagy a „települési koncentrációval nem jellemezhető” jelzőkkel illeti olyan más csoportokkal együtt, mint a bolgárok, a görögök, a lengyelek, az örmények és a ruszinok.² A lehatárolás egyik fő oka politikátörténeti, mert az ukránok az említett többi népcsoporttal együtt, Magyarország legújabbkori, 20. századi történelmének túlnyomó részében nem tartoztak a hivatalosan elismert közösségek közé. Az 1940-es évek végétől az 1980-as évek végéig, az államszocialista időszakban érvényesülő hivatalos megközelítés ugyanis csupán a „délszláv” gyűjtőnévvel illetett horvátokat, szerbeket és szlovénokat, a németeket, a románokat, valamint a szlovákokat ismerte el nemzetiségként és biztosított számukra, ha korlátozott mértékben is, bizonyos nemzetiségi jogokat.

Jelen elemzés szempontjából lényeges, hogy ha döntően felülről szervezve és ellenőrizve is, de ez a periódus az utóbbi nemzetiségek számára bizonyos szervezeti-intézményi kereteket teremtett és működtetett a nemzetiségi identitások ápolására, megőrzésére. A nemzetiségi oktatás és művelődés, illetve a korszak egyedüli és sajátos érdekképviselői szervezetei, a nemzetiségi szövetségek idővel alkalmasak lehettek a nemzetiségi nyelvek és kultúrák iránt elkötelezett személyek, kisebb helyi-regionális közösségek aktivizálására, intézményes bekapcsolására, azok valamifajta hálózatba tömörítésére is. A legnagyobb lélekszámú cigányság az államszocialista időszak nagy részében ugyanakkor korántsem rendelkezett a jogok és lehetőségek ekkora terjedelmével és egy rövidebb, átmeneti periódust leszámítva, a legalább etnikai csoportként való elismerés is csak a kései Kádár-korszakban, az 1970-es évek végén következhetett be. A magyarországi bolgárokkal, görögökkel és lengyelekkel szemben, amelyeknek legalább egy-egy egyesületük működhetett a század második felében, a ruszinoknak és az ukránoknak ilyenfajta nemzetiségpolitikai keretek identitásuk megőrzésére és fejlesztésére sokáig egyáltalán nem álltak rendelkezésre.

A fentiekből következően a magyarországi népszámlálások 1990-ig nem is ismerték az ukrán anyanyelv és nemzetiség kategóriáját. A censusok 1949 előtt csak a ruszint vagy a rutént tüntették fel lehetséges válaszkategóriaként, hogy aztán az is évtizedekre eltűnjön a népszámlálási kiadványokból. A népszámlálási klasszifikáció, és tágabban a hivatalos politikai elismerés kérdése nem kevés összefüggésben volt a modernkori magyar és ukrán állam- és nemzetépítő projektekkel, integrációs és asszimilációs törekvésekkel. Ezek eredményeként a rendszerváltás utánra az a helyzet állt elő, hogy a létrejött magyarországi ukrán szervezetek ugyan elfogadták a nyelvileg és etnikailag rokon ruszin és az ukrán külön-külön való törvényi elismerését, miközben továbbra is meghatározó álláspont a körükben, hogy a két nemzetiség voltaképp egy és ugyanaz.³

---

* MTA TK Kisebbségkutató Intézet (Budapest). A tanulmány az NKFIH PD 116168. sz. projekt keretében készült.

¹ Magyarország Alaptörvénye, valamint ennek nyomán a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény a korábban használatos 'nemzeti és etnikai kisebbségek' terminusról áttért a nemzetiség fogalom használatára.

² Kozma István: A magyarországi mikrokisebbségekről az előzmények és a 2001. évi népszámlálás tükrében. In: Kovács Nóra – Szarka László (szerk.): *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből II.* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2003) 325.

³ L. például Simon Mónika et al.: *Magyarországi ukránok.* (Budapest: Körtánc Egyesület, 1998).

Míg a ruszinok egyike a mai Magyarország területén évszázadok óta jelen lévő, legarchaikusabb kisebbségeknek, az ukránok a legrövidebb magyarországi múlttal bíró, döntően 19–20. századi bevándorlási folyamatok révén létrejött közösség.⁴ Ez irányú kutatások hiányában nem igen tudható viszont, „hogya a ma magukat ukránnak vallók közül hányan vannak az utóbbi évtizedekben és a legutóbbi években bevándoroltak, s mennyien a régebbi honosok, s az is kérdéses, hogy utóbbiak közül mennyien lehetnek, akik meggyőződésből és tudatosan vállalják az ukrán etnonimát, s mennyien azok, akik csak az elmúlt évtizedek névpolitikája, szóhasználati zűrzavara miatt vallják magukat ukránnak.”⁵ Jellemző, hogy kisebbséggé szerveződésük relatíve új és manapság is tartó folyamat, amit jól érzékeltet egyebek mellett az a körülmény, hogy az ország területén szétszórta elhelyezkedő ukrán családi-baráti körök, kisebb közösségek főként az 1990-es években jó ideig nem is tudtak egymásról. A „mikrokisebbség” elnevezés ugyanakkor annyiban félrevezető is lehet, hogy bár az ukrán közösség létszáma a múltban még valóban alatta maradt a hivatalosan elismert nemzetiségeknek, napjainkban, a népszámlálási adatok szerint egyesekét már meghaladja. Kétségtelen viszont, hogy nagyságrendjük ellenére – a nemzetiségek előbbi körével ellentétben – nemigen határozzák meg alapvető mértékben egy-egy település etnikai arculatát.

A fentiekkel összefüggésben, a mai Magyarország területén élő ukránokat vizsgáló kevés számú kutatást így leginkább a migráció, az Ukrajna és Magyarország közötti vándorlási folyamatok feltárása és elemzése határozza meg,⁶ amelyekben szükségszerűen előtérbe kerültek a Magyarországot migrációs célországoknak tekintő kárpátaljai magyarok, a magyar állampolgársággal nem rendelkező ukrainai bevándorlók, tanulási vagy munkavállalási céllal itt tartózkodók és nyugdíjasok, kevesebb figyelmet szentelve a magyar állampolgársággal (is) rendelkező ukrán kötődésű személyeknek. Jelen tanulmány célja, hogy az ukrán kisebbség főbb jellemzőinek és a kisebbségi elismeréshez vezető út fontosabb állomásait felvázolását követően megvizsgálja a kisebbség önszerveződésének folyamatait, amelyek túlnyomórészt egybeestek az egykori szocialista blokk és a Szovjetunió felbomlásának, Ukrajna függetlenné válásának, valamint a demokratizálódás útjára lépett Magyarország tágabb politikatörténeti és kisebbségpolitikai eseményeivel. Fő célja egyfelől annak áttekintése, hogy miként élt a fokozatosan öntudatra ébredő, szerveződő és mobilizálódó ukrán kisebbség a biztosított jogszabályi keretekkel és intézményi lehetőségekkel, leginkább a kisebbségi, utóbb nemzetiségi önkormányzatok formájában testet öltő kulturális autonómia szervezeti kereteivel, miként reagált a felmerülő hiányosságokra, problémákra és kihívásokra. Mindeközben zajlott egy, az iméntivel szorosan összefonódó, egymásra kölcsönösen ható folyamat is, a jogszabályi feltételek és keretek dinamikus és folyamatos változása, a kisebbségi törvény és a kisebbségi önkormányzati választójogi szabályok újabb és újabb korrekciója, amelyet az ukrán kisebbség is igyekezett befolyásolni, miként az ugyancsak visszahatott magára a közösségre is. Végezetül, ha csak főbb vonalakban is, de felvázolja

⁴ Kozma: A magyarországi mikrokisebbségekről, 2003, i. m., 342.

⁵ Uo. 338.

⁶ L. például Caglar, Ayse et al.: *Circular Migration Patterns. Migration between Ukraine and Hungary* (Florence: European University Institute, 2011); Hárs Ágnes – Tóth Judit (szerk.): *Változó migráció – változó környezet* (Budapest: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2010); Kincses Áron (szerk.): *Ukrán állampolgárok Magyarországon* (Budapest: Kincses-Kovács Kft., 2011); Kovács András (szerk.): *Bevándorlás és integráció. Magyarországi adatok, európai indikátorok* (Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2013); Melegh Attila – Kovács Éva – Gödri Irén: „Azt hittem, célt tévesztettem.” *A bevándorló nők élettörténeti perspektívái, integrációja és a bevándorlókkal kapcsolatos attitűdök nyolc európai országban* (Kutatási jelentések 88.) (Budapest: KSH Népeségstudományi Kutatóintézet, 2010/1); Örkény Antal – Székelyi Mária: Hat migráns csoport összehasonlító elemzése. In: uők (szerk.): *Az idegen Magyarország. Bevándorló társadalmi integrációja* (Budapest: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – ELTE Eötvös Kiadó, 2010) 49–95.

azokat a sokrétű működési területeket, amelyeket az utóbbi két évtizedben a kiépülő ukrán kisebbségi önkormányzatok elláttak Magyarországon.

Az ukrán kisebbség a népszámlálások tükrében, 1990–2011

A kérdéssel foglalkozó szakértők körében vita van arról, hogy a módszertani változások miatt egyáltalán összehasonlíthatók-e, és ha igen, mennyiben az 1990 utáni népszámlálási adatok, különösen a hasonló módszerrel dolgozó, de több ponton eltérő két legutóbbi, 2001-es és 2011-es census. Ennek ellenére megállapítható, hogy a magukat valamely kategóriában ukránnak vallók létszáma a rendszerváltás után jelentős növekedésnek indult: míg az 1990-es népszámlálás még együttesen mindössze 674 ruszin és ukrán anyanyelvű személyt mutatott ki, a 2000-es évek elejére a vonatkozó népszámlálási kategóriák leginkább egyikében az ukrán kötődésűek száma mindkét esetben megközelítette a 7400-at (*1. ábra*).⁷ Az ukrán ezzel 2001-ben összesítésben a hatodik (a cigányok, a németek, a szlovákok, a horvátok és a románok után), tíz évvel később pedig a hetedik (az előbbieket és a szerbek után) legnagyobb lélekszámúnak minősült az elismert népcsoportok körében.

Az eredményekből látható, hogy a kisebbséghez tartozás legfontosabb köteléke a nemzetiségi hovatartozás, amit árnyal az a becslés, amely szerint a legutóbbi, 2011-es népszámlálás alkalmával az ukrán kötődésűek mintegy fele más nemzetiséget – túlnyomórészt a magyart – is megjelölte, és az ukránt első helyen csak kevesebb mint 35%-uk deklarálta.⁸ A nemzetiséghez képest némileg alacsonyabb presztízzsel bír az anyanyelvi kötődés, amelynek terén – akárcsak a családi, baráti körben használt nyelv vonatkozásában – már csökkenés figyelhető meg, amelynek a háttérében állhat a kisebbségek egy jelentős körére jellemző nyelvi asszimiláció, de a népszámlálások eltérő módszertana is⁹ azzal együtt, hogy a nyelvi adatok vonatkozásában az ukránok továbbra is a kedvezőbb anyanyelvi mutatókkal rendelkezők közé tartoznak. A kisebbség létszámának szinten tartásában az utóbbi évtizedekben komoly szerepe van a bevándorlásnak: míg 2001-ben az ukrán kötődésűeknek csak 7,8%-a élt a születési helyén és 49,6%-uk külföldön született, addig 2011-re a születésük óta azonos településen élő ukránok aránya lecsökkent 5,2%-ra, a külföldön születetteké viszont 81,4%-ra emelkedett.¹⁰ Az adatokat tanulmányozva az ukrán kisebbség identitáskategóriáin belül bekövetkezett változásokat így többen leginkább a viszonylag újabb

---

⁷ A KSH – amúgy többek által vitatott – módszertana nemzetiségi kötődésűnek tekint minden olyan személyt, aki a nemzetiségi hovatartozást tudakoló, önkéntes alapon megválaszolható kérdések legalább egyikében megjelölte a nemzetiséget. 2001-ben a nemzetiségen és anyanyelven kívül a kultúrához, hagyományokhoz való kötődésre, valamint a családi, baráti körben használt nyelvre kérdeztek rá, és mindegyik esetében három-három válasz is megadható volt. 2011-ben a kulturális értékekhez való kötődés kikerült a kérdéssorból, de a nemzetiségre két kérdésben is rákérdeztek. Ezek mellett az anyanyelv és a családi, baráti körben használt nyelv esetében két-két választ is meg lehetett adni.

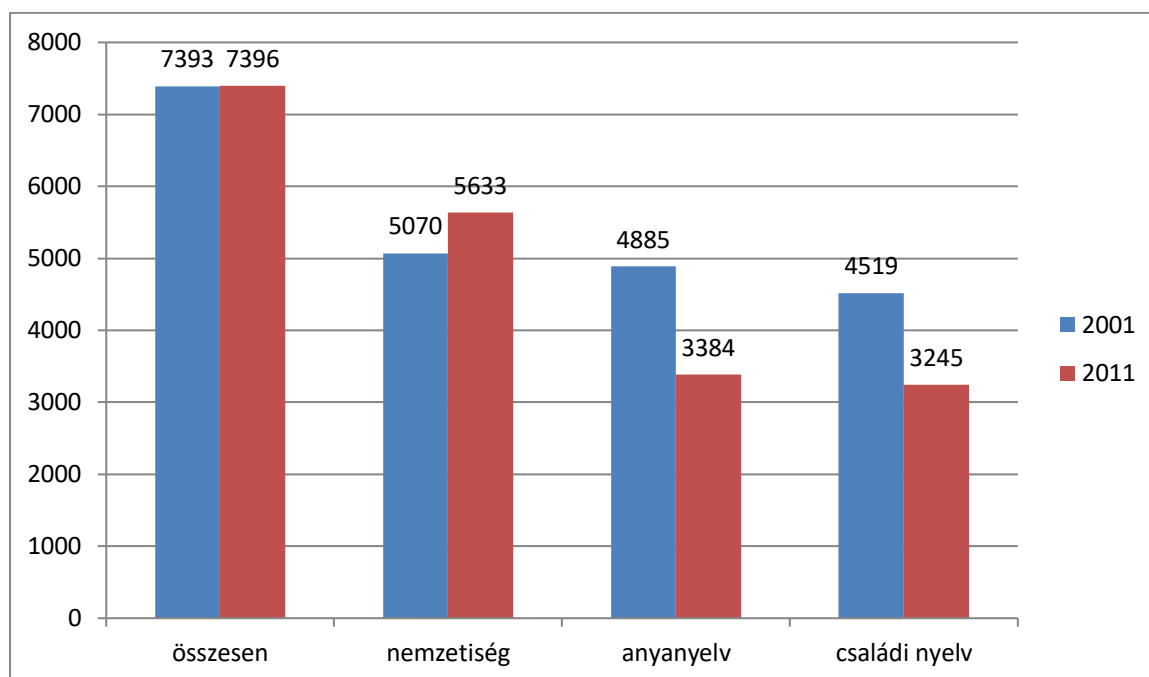
⁸ Morauszki András – Papp Z. Attila: Nemzetiségi revival? Magyarország nemzetiségei a 2011. évi népszámlálás megváltozott módszertana tükrében. *Kisebbségkutatás*, 2014, 3. sz. 85–86.

⁹ Kapitány Balázs vetette fel annak a lehetőségét, hogy az ukrán anyanyelvűek számának csökkenése mögött akár az is állhat, hogy míg 2001-ben három, addig 2011-ben már csak két válaszlehetősége volt a megkérdezetteknek, és a korábbi esetben a magyarországi oroszok és a ruszinok is megjelölhették még az ukránt. A lehetőségek szűkülése eredményezhette 2011-re a visszaesést. L. Kapitány Balázs: A magyarországi történelmi kisebbségi közösségek demográfiai viszonyai és perspektívái 1990–2011 között. *Kisebbségkutatás*, 2015, 3. sz. 76.

¹⁰ Tóth Ágnes – Vékás János: A magyarországi nemzetiségek létszámváltozása 2001 és 2011 között. *Statistikai Szemle*, 2013, 12. sz. 1262–1264.

keletű migrációnak tulajdonítják,¹¹ amit alátámasztani látszik az is, hogy 2011-ben az ukrán kötődésűek több mint 37%-a más ország állampolgára volt, túlnyomórészt Ukrajnára.¹²

1. ábra. az ukrán kisebbség létszáma identitáskategóriánként, 2001–2011

Forrás: Csordás Gábor (összeáll.): *2011. évi népszámlálás. 9. Nemzetiségi adatok* (Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 2014) 13–18.

A közösségen belül határozott többséget alkotnak a nők, akiknek aránya a 2001-es 58%-ról 63%-ra nőtt.¹³ A korösszetétel viszonylag kedvező: a döntő többséget az aktívkorúak teszik ki (75,4%), miközben az idősek száma és aránya nagyjából változatlan maradt (16,3%), a 14 éven aluliaké viszont csökkent 2001-hez képest 10,1%-ról 8,3%-ra. Regionális megoszlásukat tekintve meglehetősen szétszórtnak helyezkednek el az ország területén: 2011-ben mintegy 400 településen élt legalább három ukrán kötődésű személy. Ugyanakkor kifejezetten urbanus népcsoportnak tekinthetők: közel 79%-uk a fővárosban, megyeszékhelyeken, megyei jogú és egyéb városokban élt. Száz főt meghaladó ukrán közösség volt kimutatható Nyíregyházán (465), Debrecenben (262), Miskolcon (122), továbbá tíz fővárosi kerületben (II., III., IV., VII., VIII., IX., X., XI., XIII., XIV.). A Budapestre koncentrálódás az esetükben így meghaladja az országos átlagot (28%), amely mellett további 11,5%-uk él a környező Pest megyében. A centrumban való erőteljes jelenlét mellett az ukrán kötődésű személyek

¹¹ Kozma: A magyarországi mikrokisebbségekről, 2003, i. m., 354.; Morauszki – Papp: Nemzetiségi revival?, 2014, i. m., 88.; Tátrai Patrik: Etnikai folyamatok Magyarországon az ezredforduló után. *Területi Statisztika*, 2014, 5. sz. 511. A 2009-es MTA-ICCR „Bevándorlók Magyarországon” kutatás kimutatta például, hogy az ukrán migránsok körében a legnagyobb a transznacionális stratégiát követők aránya (44%), azoké, akik elsősorban gazdasági okokból nem tekintik végső állomásnak Magyarországot, és a magyar állampolgárság megszerzése is inkább a továbbvándorlás eszköze számukra. L. Örkény – Székelyi: Hat migráns csoport, 2010, i. m., 92.

¹² Népszámlálás 2011. Országos adatok. 2.1.6.3 A hazai nemzetiségekhez tartozók állampolgárság és nemek szerint, 2011. www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/tablak/teruleti/00/00_2_1_6_3.xls (2018-08-21)

¹³ Népszámlálás 2001. 24. A Magyarországon bejegyzett kisebbségek adatai. 2.1. A népesség korév és nemek szerint, a nemek aránya. http://www.nepszamlalas2001.hu/hun/kotetek/24/tables/loadukr2_1.html (2018-08-21); Népszámlálás 2011. Országos adatok. 2.1.6.4 A népesség nemzetiségi hovatartozását befolyásoló tényezők, 2011. www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/tablak/teruleti/00/00_2_1_6_4.xls (2018-08-21)

növekvő számban és az összlétszámukhoz képest közel 31%-ban élnek az északkelet-keleti határ menti és a határhoz közel eső megyékben, Borsod-Abaúj-Zemplénben, Szabolcs-Szatmár-Beregben és Hajdú-Biharban, ahol szintén kimagasló az érintett megyeszékhelyekre, kisebb részben a határ menti szabolcsi városokba (Kisvárdra, Záhony stb.) való koncentrációjuk.

A gazdaságilag aktív népesség részesedése az ukrán közösségen belül meghaladja az országos átlagot (53,1%), és ezen belül nőtt a foglalkoztatottak, de a munkanélküliek száma is, az utóbbi 320-ról 606 főre, ami a belső arányokat tekintve a cigányság után a második legmagasabb mutató. Csökkent viszont az inaktív keresők (22,9%) és az eltartottak aránya (24%).¹⁴ Végzettségüket tekintve az országos átlagot meghaladja a körükben mind az érettségivel (35,2%), mind pedig a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya (30,8%).

A kisebbségi elismeréshez vezető út

A magyarországi ukránoknak a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvényben való hivatalos elismerésének ügye elválaszthatatlan a rendszerváltás utáni Magyarország kisebbségpolitikájának a szakirodalomban egyik leginkább vitatott kérdéskörének, nevezetesen a külhoni, kisebbségi magyar közösségek felé, valamint a belső kisebbségek felé irányuló szakpolitikák egymáshoz való viszonyának, a lehetséges alá- és fölérendeltségi relációk megítélésétől. A széles körben elfogadott nézet szerint ugyanis a magyarországi kisebbségpolitika mindig is alárendelt szerepet játszott a külhoni magyarokat célzó politikákhoz képest, és mind a hazai kisebbségi törvény napirendre kerülésének, elfogadásának, mind pedig a kisebbségi önkormányzatok létrejöttének egyeseknél akár az egyedüli¹⁵, másoknál az egyik fő oka a külföldre irányuló példamutatás és nyomásgyakorlási szándék volt.¹⁶ Ennek jelenléte amúgy már az 1960-as évek végétől kimutatható a pártállam politikai vonalvezetésében azzal a megszorítással, hogy a példamutató nemzetiségpolitikának és a nemzetiségek összekötő „híd-szerepének” a hangsúlyozása elsősorban a Romániában, kisebb részt a Csehszlovákiában élő magyarok helyzetének javítását célozta, a Szovjetunióban élő magyarság ebből a szempontból viszont még évtizedekig tabu volt a budapesti vezetés számára.

Az állampárt, az MSZMP Központi Bizottsága Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztálya mellett 1984 óta működő Nemzetiségi Koordinációs Bizottság, amelynek elsődleges feladata a szomszédos országokban élő magyar kisebbségekkel kapcsolatos feladatok összehangolása volt, egy 1988. májusi ülésén áttekintette a kárpátaljai magyarok helyzetét, és ezzel együtt felvetette „az ukránok” irányába teendő különböző gesztusokat (ukrán tanszék,

---

¹⁴ Tóth – Vékás: A magyarországi nemzetiségek, 2013, i. m., 66.

¹⁵ L. például Deets, Stephen: Reconsidering East European Minority Policy: Liberal Theory and European Norms. *East European Politics and Societies*, 2002, 1. sz. 39-40. Kymlicka, Will: National Cultural Autonomy and International Minority Rights Norms. *Ethnopolitics*, 2007, 3. sz. 392. Majtényi Balázs: Mi lesz veled „bezzeggyerek”? Változóban a kisebbségi jogi szabályozás. *Fundamentum*, 2005, 3. sz. 109. Tesser, Lynn M.: The Geopolitics of Tolerance: Minority Rights under EU Expansion in East-Central Europe. *East European Politics and Societies*, 2003, 3. sz. 506.

¹⁶ L. például Butler, Eamonn: Hungary and the European Union: The Political Implications of Societal Security Promotion. *Europe-Asia Studies*, 2007, 7. sz. 1131. Edwards, Gwyneth E.: Hungarian National Minorities: Recent Developments and Perspectives. *International Journal on Minority and Group Rights*, 1998, 5. sz. 349. Krizsán Andrea: The Hungarian Minority Protection System: A Flexible Approach to the Adjudication of Ethnic Claims. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2000, 2. sz. 249. Vermeersch, Peter: EU Enlargement and Minority Rights Policies in Central Europe: Explaining Policy Shifts in the Czech Republic, Hungary and Poland. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 2003, 1. sz. 13.

ösztöndíjasok) is.¹⁷ Jóval nagyobb hatású volt azonban az ukrán kisebbség megszerveződése és elismerése felé már az 1990-es első demokratikus választások után, 1991. május végén Magyarország és akkor még az Ukrán SZSZK által „a nemzeti kisebbségek jogainak biztosításáról” szóló közös együttműködési nyilatkozat aláírása. A dokumentum jegyzőkönyve előírta egy Vegyesbizottság létrehozását, amelyben helyet kaptak Magyarország ukrán nemzetiségű állampolgárainak a képviselői is.¹⁸ A nyilatkozatban foglaltak megvalósítására utóbb kötelezettséget is vállaltak a felek az év végén immár a független Ukrajna vezetőivel aláírt alapszerződésben.

A kisebbségi elismerés tágabb politikai kontextusát így az 1990-es évek elején az a kölcsönös szándék jelentette, hogy mindkét ország törekedett a kedvező kétoldalú kapcsolatok kialakítására és az előremutató kisebbségi jogok rögzítésére. Ugyanakkor a kárpátaljai magyarok és a magyarországi ukránok létszáma, szocio-demográfiai jellemzői és politikai mobilizációja között ekkor jelentős volt különbségek, a magyarországi ukránok akkoriban még éppen csak elindultak az önszerveződés útján. Képviselőiket elsőként az 1991 tavaszán Budapesten létrejött Magyar–Ukrán Társaság foghatta össze, majd hivatalosan a kisebbségi nyilatkozat aláírása után másfél hónappal, július 16-án, Budapesten, 15 fő részvételével megalakult a Magyarországi Ukrán, Ruszin Kulturális Egyesület. Az Egyesület céljai a „Magyarországon letelepedett ukránok, ruszinok tömörítése”, anyanyelvi művelődésük elősegítése, „az ukrán, ruszin kultúra ápolása és terjesztése”, a magyar néppel való barátság elmélyítése, kulturális rendezvények szervezése, valamint „az ukrán anyanemzettel és diaszpórával való kulturális kapcsolatok kiépítése” lettek.¹⁹ Az Egyesületet, mint kisebbségi szervezetet az Országgyűlés az év végétől anyagilag is támogatni kezdte, miközben az nem lett tagja a főbb kisebbségi szervezeteket 1991 elejétől tömörítő és a kisebbségi törvény már zajló előkészítésében meghatározó módon résztvevő ernyőszervezetnek, a Kisebbségi Kerekasztalnak. Ez utóbbinak csupán az 1991 májusában létrejött Magyarországi Ruszinok Szervezete lett a tagja. Az ukrán és ruszin identitások elismerése körül akkoriban fennálló zavart jól érzékelteti például, hogy mikor a Belügyminisztérium 1992 eleji törvénytervezete elsőként vette fel az „ukrán (ruszin)” népcsoportot mint anyanemzettel rendelkezőt a nemzeti kisebbségek felsorolásába, a február 6-ai kormányülés az átdolgozott változatban már a „ruszin (ukrán)” népcsoportot sorolta fel.²⁰ A sok vitát kiváltó tervezet elvetése után, a honos népcsoportok bővíthető felsorolásáról végül 1992. májusban született megállapodás a kormánydelegáció és a Kisebbségi Kerekasztal képviselői között: a Kerekasztalnak sikerült elérnie 13 kisebbség törvényi szerepeltetését, köztük a ruszinokét. Ez jelentette az általa tömörített összes kisebbséget a zsidóság kivételével, akik helyébe a magyarországi ukránok kerültek.²¹

---

¹⁷ Göndör Péter: Emlékeztető a Nemzetiségi Koordinációs Bizottság 1988. május 3-i üléséről (Budapest, 1988. június 1.). Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) M-KS 288. f. 36/1988/4. ö. e. Tu/102/7.

¹⁸ Nyilatkozat a Magyar Köztársaság és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság együttműködésének alapelveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén.

<http://www.regione.taa.it/biblioteca/normativa/bilaterali/Ungheria%20Ucraina1.pdf> (2018-08-21)

¹⁹ A Magyarországi Ukrán, Ruszin Kulturális Egyesület Alapszabálya (Budapest, 1991. május 28.). A későbbi elnök Hartyányi Jaroslava visszaemlékezése szerint „az Egyesület megalapításában úgy ukránok, mint magyar barátaink részt vettek. Akkor 12-14 alapító tag szorgoskodott az Egyesület létrehozásán. Jelenleg több mint 100 tagot számlálunk. Ez a taglétszám nem sok, de nem is kevés számunkra, mivel az Egyesületbe mi főleg ukránokat veszünk fel és a magyarok, mint alapító tagok vannak jelen.” Ukránok a Dunánál. Hromada, 1996, 1. sz.

²⁰ Törvénytervezet a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól (Belügyminisztérium, 1992. január).

Törvényjavaslat a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól (1992. február 6.).

²¹ Emlékeztető a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvényjavaslat 1992. május 18-ai tárgyalásáról a kormány kijelölt delegációja és a Kisebbségi Kerekasztal között. MNL XXVII-A-1-II 1. d.

Abban az időszakban, amikor Antall József kormányfő 1992. június közepén benyújtotta az Országgyűlésnek a kisebbségek jogairól szóló törvényjavaslatot, a magyarországi ukránokat lényegében egyedül összefogó és eredetileg deklaráltan csak kulturális céllal létrejött Ukrán, Ruszin Kulturális Egyesületet épp vezetési válság jellemezte, és kis híján fel is bomlott.²² Ennek megoldására a szervezet rendkívüli közgyűlése július 8-án – nem sokkal a magyar–ukrán kisebbségi vegyesbizottság első ülése előtt –, Dmitro Tkacs budapesti ukrán nagykövet jelenlétében leváltotta tisztségéből az Egyesület addigi elnökét, Ruszin Emilt és a vezetéssel ideiglenesen az egyik alelnököt, Hartyányi Jaroszlavát bízta meg.²³ Ezzel és a további konszolidációs lépésekkel, a tagság létszámának jelentős bővülésével²⁴ a szervezet megindulhatott azon az úton, hogy a következő évekre a magyarországi ukránokat elsődlegesen tömörítő és az érdekképviseletüket felvállaló szerveződéssé váljon, amelyet mint hiteles képviselőt a mindenkor magyar politikum elfogadott. A kisebbségi elismerés egyik utolsó állomása az volt, hogy nagyjából egy hónappal azt követően, hogy két rendelkezését leszámítva az 1993-as kisebbségi törvény az év október 20-án hatályba lépett, az Egyesület közgyűlése egyhangúan a Magyarországi Ukrán Kulturális Egyesületre (MUKE) változtatta a szervezet nevét. A tagok a döntésnél elsősorban arra hivatkoztak, hogy a törvény is immár külön kezelte a két kisebbséget, az állami támogatás elosztásakor rendszeresen összekeverték az Egyesületet a Ruszinok Szervezetével, amely ezért ugyancsak kérte tőlük a név módosítását.²⁵

Az ukrán kisebbségi önkormányzatiság intézményesülése, 1998–2014

A kisebbségi törvény egyik legfontosabb szervezeti-intézményi következményeként, elviekben a célul kitűzött személyi elvű kulturális autonómia letéteményeseiként létrejövő, települési és fővárosi kerületi kisebbségi önkormányzatok első, 1994-es, majd 1995-ös pótválasztásán az ukrán kisebbség még nem állított jelöltet, amelynek egyaránt voltak a külső, jogszabályi feltételekre és a kisebbség jellemzőire, szervezetségének állapotára visszavezethető okai. Az akkori választási szabályok szerint ugyanis – a kisebbségeknek a választói névjegyzékkel szembeni elutasítása következtében – az ország területén lakóhellyel vagy tartózkodási hellyel rendelkező minden nagykorú magyar állampolgár választó és választható volt a kisebbségi önkormányzati választásokon, és a választás joga megillette a nem magyar állampolgárságú bevándoroltakat is.²⁶ A kisebbségi önkormányzati választást öt, magát azonos kisebbséghez tartozónak valló választópolgár kezdeményezhette a település jegyzőjénél, és hasonlóan, kisebbségi képviselőjelöltté az válhatott, akit vagy egy jelölőszervezet színeiben, vagy függetlenként legalább öt választópolgár ajánlott az illető településről. Mint látható volt, az ukrán kisebbségnek leginkább az 1300 lakos feletti településeken nyílhatott reális lehetősége önkormányzat létrehozására, ahol az önkormányzat előírt létszáma öt fő volt, így az érintett településeken, beleértve a fővárosi kerületeket is, legkevesebb 25-25, magát ukránnak valló választópolgár jelölése volt szükséges a választás megtartásához. Még komolyabb akadályt láthatott a szerveződő ukrán kisebbség a törvény által előírt érvényességi küszöbben: a 10 ezer főnél nagyobb településeken és a fővárosi

²² Az Ukrán Egyesület első öt éve, avagy a cél eléréséhez vezető lépcsőfokok leküzdése. *Hromada*, 1996, 12. sz.

²³ Jegyzőkönyv a Magyarországi Ukrán, Ruszin Kulturális Egyesület rendkívüli közgyűléséről 1992. július 8-án. Hartyányi Jaroszlavát utóbb a november 23-ai közgyűlés megerősítette az elnöki tisztségében.

²⁴ Az Egyesület taglétszáma 1996 végére 130 főre emelkedett. L. Az Ukrán Egyesület első öt éve, avagy a cél eléréséhez vezető lépcsőfokok leküzdése. *Hromada*, 1996, 12. sz.

²⁵ Jegyzőkönyv a Magyarországi Ukrán, Ruszin Kulturális Egyesület 1993. november 15-i közgyűléséről.

²⁶ 1990. évi XLIV. törvény a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról. 2-3. §. A nem magyar állampolgárok részvétele a kisebbségi önkormányzatok választásán (ajánlás, szavazás) ilyenformán ellentmondott a kisebbségi törvény 1.§-ának, amely kimondta, hogy a törvény hatálya csak a kisebbséghez tartozó magyar állampolgárokra terjed ki.

kerületekben – amelyek döntően otthont adtak az ukránoknak – legalább 100 választópolgár érvényes szavazatára volt szükség a kisebbségi önkormányzat megválasztásához.²⁷ Ezeket a választási előírásokat (mindenekelőtt a legkevesebb 25 jelölő választópolgár feltételét, a nem magyar állampolgárok kizárását, a magas érvényességi küszöböt), valamint ezekhez kapcsolódóan magának a kisebbségnek a csekély létszámát és a területi szétszórtságát mérlegelve jutottak akkor arra a következtetésre az ukrán kisebbségi vezetők, hogy „ez a létszám kevés ahhoz, hogy választásokat írjunk ki és önkormányzatot hozzunk létre. Nem mindenki rendelkezik magyar állampolgársággal. [...] A másik nehézség abban van, hogy Magyarországon nincsenek olyan települések, ahol nagyobb tömegben élnének ukránok.”²⁸ Egy további fő ok a kisebbségi önszerveződésnek már jelzett, még kezdeti és alakuló folyamatai voltak: „az ukránok nem indultak, ami elsősorban azzal magyarázható, hogy Egyesületünk mindössze kétéves múltra tekintett vissza, és sem ideje, sem pedig módja nem volt arra, hogy mozgósítsa az országban szétszórta élő teljes ukrán kisebbséget. Akkor úgy értékeltük a helyzetünket, hogy ha el is indulnánk, minden bizonnyal sikertelen lenne az akciónk.”²⁹

Lévén, hogy mind helyi, mind országos önkormányzat hiányában, az első ciklusban az ukrán kisebbség képviselőjeként elfogadott MUKÉ több esetben hátrányt szenvedett a többi kisebbséghez képest,³⁰ az önszerveződési folyamatok előrehaladásával, 1998-ban már eredményesen választottak meg négy, közvetlen módon létrejövő kisebbségi testületet Budapest IV. és IX. kerületében, Komáromban és Szegeden, majd ezt követően, 1999 elején az Ukrán Országos Önkormányzatot is sikerült létrehozni. Az ezt követő választások alkalmával az ukrán kisebbségi önkormányzatok száma dinamikus növekedésnek indult (2. ábra, 1. táblázat).

2. ábra. A megválasztott ukrán kisebbségi önkormányzatok száma települési/fővárosi kerületi szinten, 1998–2014

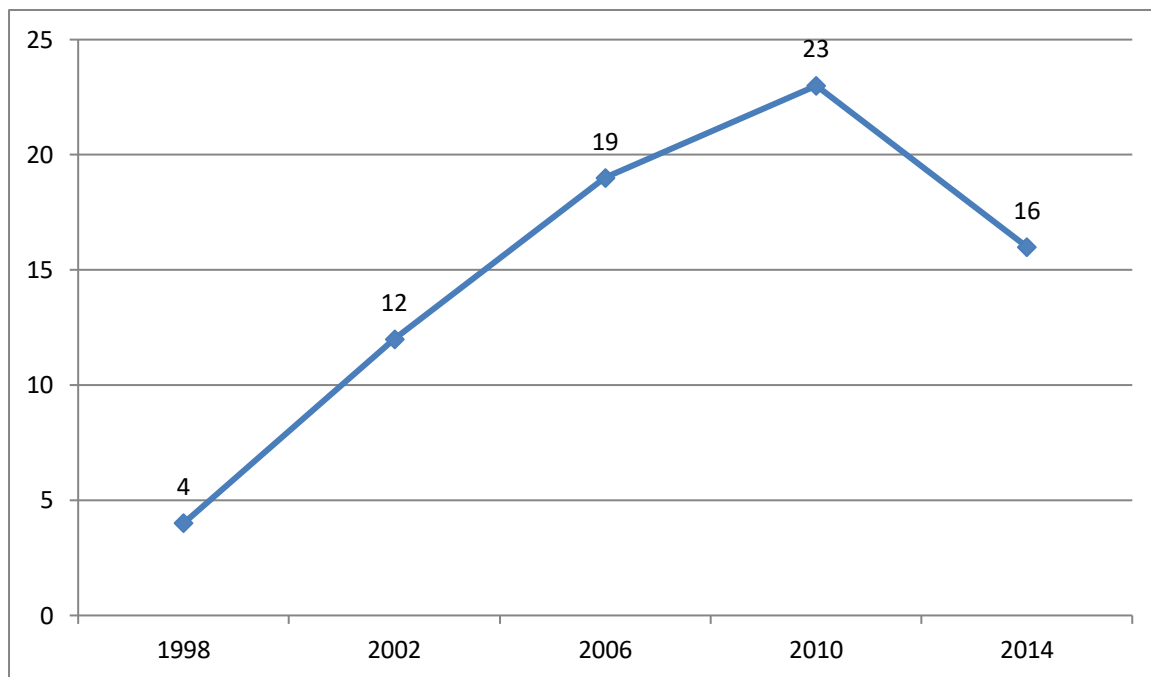
²⁷ 1990. évi LXIV. törvény 25. §. 50/A-50/C. §. 1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól. 23. §.

²⁸ Ukránok a Dunánál. *Hromada*, 1996, 1. sz. Reálisan az sem merülhetett fel, hogy az ukrán kisebbség a közvetlenül választott típus mellett a másik két típusú, a kisebbségi települési (átalakult) önkormányzatot vagy a közvetett módon létrejövő helyi kisebbségi önkormányzatot hozzon létre. Ez utóbbiaknak előfeltétele volt ugyanis, hogy a települési önkormányzat képviselőinek több mint felét vagy legalább 30%-át egyazon kisebbség jelöltjeként választották meg.

²⁹ A magyarországi ukránok választási sikere. *Hromada*, 1998, 11–12. sz.

³⁰ Kisebbségi választások – várakozások. (MTI, 1998. október 15.)

Forrás: www.valasztas.hu

1. táblázat. A megválasztott ukrán kisebbségi önkormányzatok településenként és ciklusokként, 1998–2014

Megyék és főváros	Települések és fővárosi kerületek	1998	2002	2006	2010	2014
BAZ	Abaújkér			X	X	
BAZ	Abaújszántó			X	X	
Budapest	Budapest II.		X	X	X	X
Budapest	Budapest IV.	X	X	X	X	X
Budapest	Budapest VII.					X
Budapest	Budapest VIII.			X	X	X
Budapest	Budapest IX.	X	X	X	X	X
Budapest	Budapest X.					X
Budapest	Budapest XI.			X		X
Budapest	Budapest XV.				X	
Budapest	Budapest XVI.		X	X	X	
Budapest	Budapest XX.				X	X
Budapest	Budapest XXI.					X
BAZ	Encs			X		
BAZ	Forró				X	
BAZ	Ináncs				X	
BAZ	Kázsmárk				X	
Komárom-Esztergom	Komárom	X	X	X	X	
Baranya	Komló		X	X	X	
BAZ	Méra			X	X	

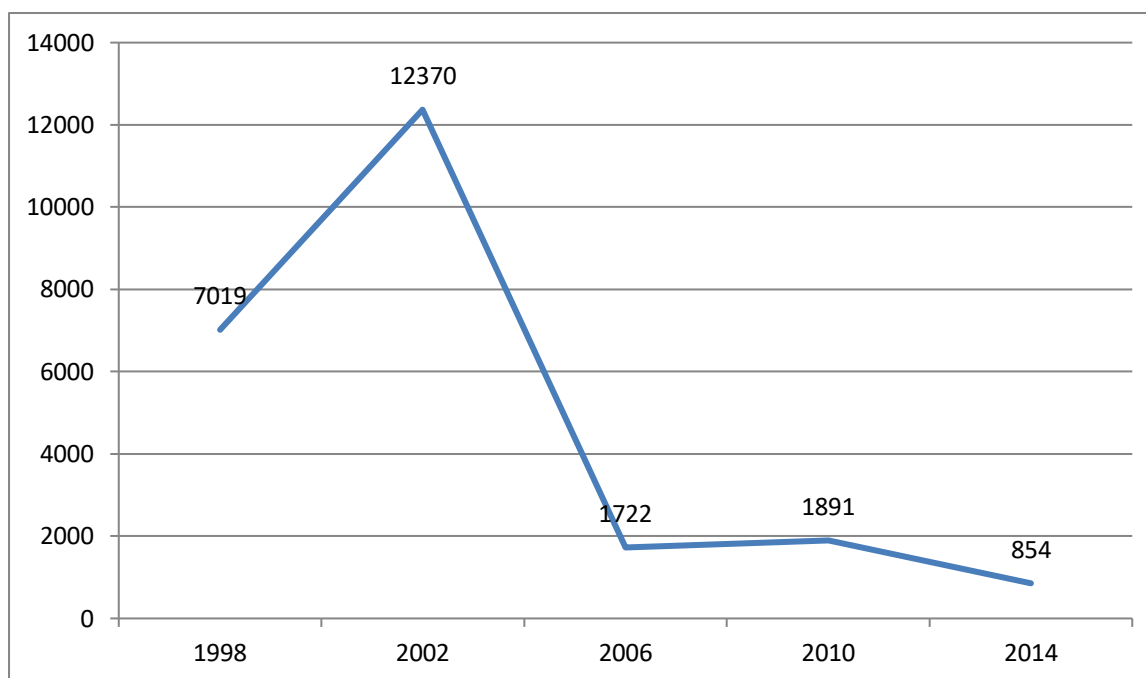
BAZ	Miskolc		X	X	X	X
Szabolcs-Szatmár-Bereg	Nyíregyháza		X	X	X	X
Baranya	Pécs		X	X	X	
Csongrád	Szeged	X	X	X	X	X
Fejér	Székesfehérvár			X	X	
Jász-Nagykun-Szolnok	Szolnok					X
Pest	Vác		X	X	X	X
Veszprém	Várpalota		X	X	X	X
Veszprém	Veszprém				X	X

A kisebbségi törvény eredetileg nem rendelkezett a kisebbségi önkormányzati középszintről: ennek hiányát rövidesen egy 1994-es törvénymódosítás igyekezett orvosolni, ha csak részlegesen, megyei szinten nem is, csak a fővárosban, ahol beiktatta a közvetett módon, elektorok útján létrejövő, kilencfős fővárosi kisebbségi önkormányzat intézményét. A feltételeknek megfelelő, kerületi szinten megválasztott két (négy évvel később már négy) testület birtokában így már 1999-ben, majd 2003-ban is tudott élni a lehetőséggel az ukrán közösség, mikor erre a két ciklusra létrehozta a Fővárosi Ukrán Önkormányzatot.

Az 1998-as és az azt követő 2002-es kisebbségi önkormányzatok egyik fő jellegzetessége volt, hogy mivel minden nagykorú magyar és bevándorolt választópolgár – a meggyőződése szerint – gyakorolhatta a választás jogát, ezért a legtöbb kisebbséghez hasonlóan, az ukránok esetében is, egészen a 2005-ös átfogó törvénymódosításig, a kapott érvényes szavazatok összesített száma ezekkel az ún. szimpátiaszavazatokkal együtt meghaladta a kisebbség becsült létszámát (3. ábra). Míg azonban más kisebbségek arról nyilatkoztak, hogy 1998-ra vagy 2002-re az önkormányzataik struktúrája nagyjából már lefedte az adott közösség területi elhelyezkedését, a 2002-es választások eredményeként létrejött ukrán testületek – a fővárost még egy egységnek számolva is – az azt megelőző 2001. évi népszámlálás ukrán nemzetiségű választóinak csak mintegy 37%-át tudták elviekben tömöríteni.³¹ Ráadásul olyan, a népszámlálások szerint nagyobb létszámú, legalább 30–40 ukránnak otthont adó megyeszékhelyeken és nagyobb városokban, mint Debrecen, Kecskemét, Tatabánya, Győr, Szombathely, Békéscsaba, Dunaújváros és Cegléd egyetlen ciklusban sem tartottak ukrán kisebbségi önkormányzati választást, amelynek legvalószínűbb oka a szervezettség alacsony szintje vagy hiánya ezekben a városokban.

3. ábra. Az ukrán kisebbségi önkormányzati képviselőjelöltekre leadott érvényes szavazatok száma, 1998–2014

³¹ A legutóbbi, 2014-es nemzetiségi önkormányzati választások eredményeként a települési ukrán nemzetiségi önkormányzatok a 2011-es népszámlálás alkalmával magukat ukrán kötődésűeknek vallók mintegy 22%-át fedik csak le.

Mindezzel párhuzamosan az ukrán kisebbséget is elérte a többi kisebbséget eltérő mértékben jellemző, de végső soron a kisebbségi testületek közösségi legitimációját, valamint az egész kisebbségvédelmi-intézményi modellt erodálni képes etnobiznisz jelensége, amelynek keretében, különböző megfontolásokból, vélhetően vagy akár deklaráltan is nem az adott kisebbséghez tartozók indultak és kerültek megválasztásra a kisebbségi önkormányzatokba. A MUKÉ mint legnagyobb jelölőszervezet már 2002-ben kénytelen volt jelezni, hogy az újonnan színre lépett, miskolci székhelyű Kijevi Rusz Ukrán Hagyományörző Egyesület színeiben, valamint függetlenként – a MUKÉ álláspontja szerint – olyan jelöltek is indultak, akik nem beszéltek ukránul, és ennek eredményeként részben oroszok, részben áttelepült kárpátaljai magyarok alakíthattak meg néhány ukrán önkormányzatot.³² A visszaélések kiküszöbölésére tervezett kisebbségi választói névjegyzék bevezetésével ugyanakkor az Ukrán Országos Önkormányzat nem értett egyet, arra hivatkozva, hogy az egyrészt elriaszthatja, távol tarthatja az ukránokat a közösségi életben való részvételtől, másrészt pedig nem tartotta alkalmasnak a fenti „kakuktktojások” kiszűrésére.

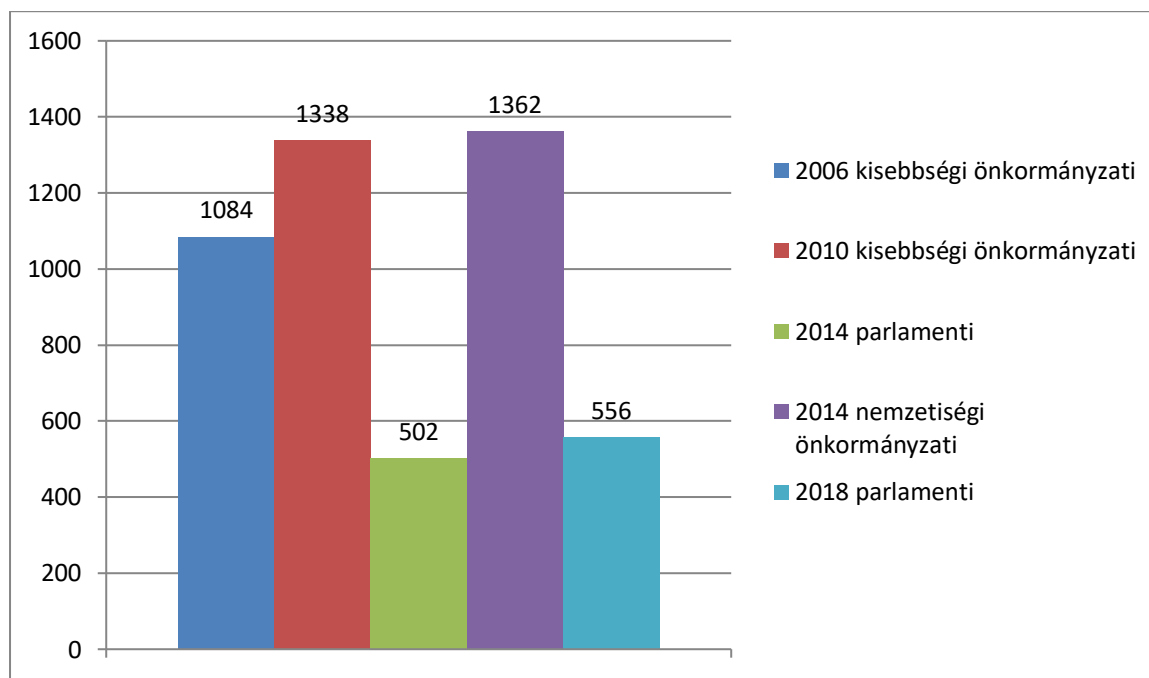
Az új törvény által megszigorított választási szabályok értelmében, a 2006-os kisebbségi önkormányzati választásokon már csak azok a magyar állampolgárságú választópolgárok vehettek részt mind választókként, mind pedig választható jelölteként, akik szerepeltek a kisebbségi választói névjegyzékben. A választást akkor kellett kitűzni, ha az adott településen a választás kitűzésének napján a kisebbségi választói névjegyzékben szereplő választópolgárok száma elérte a 30-at. Jelöltet az immár egységesen ötfős települési kisebbségi önkormányzatokba ezután csak azok a jelölőszervezetek állíthattak, amelyeknek az alapszabálya a választást megelőző legalább három évben tartalmazta az adott kisebbség képviselőjének a szándékát. Ez a módosítás kizárta a korábban szintén sok visszaélésre alkalmat adó független jelölt intézményét. A jelöltnek nyilatkoznia kellett továbbá arról, hogy vállalja a kisebbség képviselőjét, ismeri a nyelvét, kultúráját és hagyományait, valamint hogy volt-e korábban más kisebbségi önkormányzat tagja vagy tisztségviselője. A szavazás, a korábbiaktól eltérően, az önkormányzati választásoktól eltérő, külön szavazóköri körökben zajlott,

³² OGY – emberi jogi bizottság. (MTI, 2003. április 15.) A későbbi választások alkalmával a testület szerint főként kárpátaljai magyarok és románok regisztráltak magukat ukránokként. L. Álrománok és álukránok az önkormányzatokban – hoppon marad a valódi kisebbség. *Népszava*, 2011. január 11.

és elkerülendő a lista első helyén szereplő jelölteket előnyben részesítő, ún. ábécé-preferencia esetleges torzító hatásait, a jelöltek immár a helyi választási bizottság által kisorsolt sorrendben szerepeltek a szavazólapokon. Érvényességi küszöböt már nem állapított meg, csupán eredményességét abban az esetben, ha ötnél kevesebb jelölt kapna szavazatot, amely esetben nem jöhetett létre a kisebbségi önkormányzat. A fővárosban elszaporodott etnobizniszt visszaszorítandó, a fővárosi és az újonnan bevezetett megyei szintű (egységesen területi) kisebbségi önkormányzatok létrehozását abban az esetben tette lehetővé a törvény, ha az adott megyében és a fővárosban pedig legalább tíz kerületben működik települési kisebbségi önkormányzat.³³ Ennek az volt a következménye, hogy az ukrán közösség a továbbiakban már nem tudott területi kisebbségi önkormányzatot életre hívni.

A kisebbségi választói névjegyzékek és a további szigorító szabályok bevezetése utáni első, 2006-os kisebbségi önkormányzati választásokon összesen 1084, magát ukránnak valló választópolgár regisztráltatta magát, amely jócskán alatta maradt a népszámlálási eredményeknek (4. ábra). Ennek okai egyaránt lehetnek a nem magyar állampolgárok kizárása a választásból, a külön regisztrációs eljárás többletterhének a távoltartó hatása vagy a közösség viszonylag alacsony politikai aktivitása. Azon a 19 településen és fővárosi kerületben, ahol végül kitűzték az ukrán választást, 941 ukrán szavazó élt, tehát elmondható, hogy a választók döntő többsége olyan településen regisztrált – átlagosan közel 50 fő –, ahol annak a 30 fős küszöb miatt „értelmét látták”. Magyarán ezeken a helyeken már volt a kisebbségi önkormányzatiságnak előzménye, többségében létezett egy kisebb-nagyobb helyi ukrán közösség vagy pedig – miként arra is láthatók az alábbiakban példák – egyéb okokból megszervezték őket.

4. ábra. Az ukrán kisebbségi választói névjegyzékek adatai, 2006–2018

Forrás: www.valasztas.hu

³³ 2005. évi CXIV. törvény a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó egyes törvények módosításáról.

A korábbi félelmek jogosnak bizonyultak abban a tekintetben, hogy a kisebbségi választói névjegyzékek bevezetése az ukrán kisebbség esetében sem tudta elejét venni a választási visszaéléseknek. A Kijevi Rusz jelöltjeiből, főként a borsodi Encs és Abaújszántó térségében megválasztott testületeknek ugyanis a közösségi megalapozottsága meglehetősen kétséges volt. Abaújkéren a választást megelőző 2001. évi népszámlálás még egyetlen ukrán kötődésű személyt sem talált, Abaújszántón pedig mindössze egy ukrán nemzetiségű személy élt, de Encsen és Mérán sem haladta meg az ukrán kötődésűek száma a hatot. Az Ukrán Országos Önkormányzat becslése szerint így az így megválasztott testületek mintegy harmadának semmi köze nem volt az ukránokhoz.³⁴ Négy évvel később, 2010-ben ráadásul még tovább nőtt a kétes hátterű ukrán önkormányzatok száma, amelyekhez újabb Encs környéki települések csatlakoztak. A települési szintű választásoknak a közvetett, elektorok útján történő választás miatt közvetlen kihatása volt az Ukrán Országos Önkormányzat létrejöttére is: 2011 elején, az országos testületben a MUKÉ 13, a Kijevi Rusz pedig 8 mandátumot szerzett, és a botrányos alakuló ülésen csak a nagyobb frakció tagjai tették le ukránul az esküt, a többiek magyarul.

A megszigorított választási szabályok bevezetése utáni elszaporodása az etnobiznisz jelenségének azonban még sem bírt döntő jelentőséggel, az ukrán kisebbség főként a csekélyebb létszáma és alacsonyabb szervezetségi foka miatt nem tartozik az élesen megosztott közösségek közé, szemben például a romákkal, az örményekkel vagy a románokkal. A választásokon induló jelöltjeinek átlagos száma rendre alig valamivel haladta meg a megválasztható képviselők számát: 1998 és 2006 között az öt, 2010-ben a törvényileg előírt létszámcsökkentés miatt a négy,³⁵ 2014-ben pedig a nemzetiségek jogairól szóló új törvény értelmében a három főt (5. ábra).³⁶ Az ukrán választók így a gyakorlatban – hasonlóan több más kisebbséghez – többnyire inkább csak megválaszthatták a jelölőszervezetek által indított jelölteket, de azok korlátozott száma miatt nem volt lehetőségük az alternatívák közötti választásra.

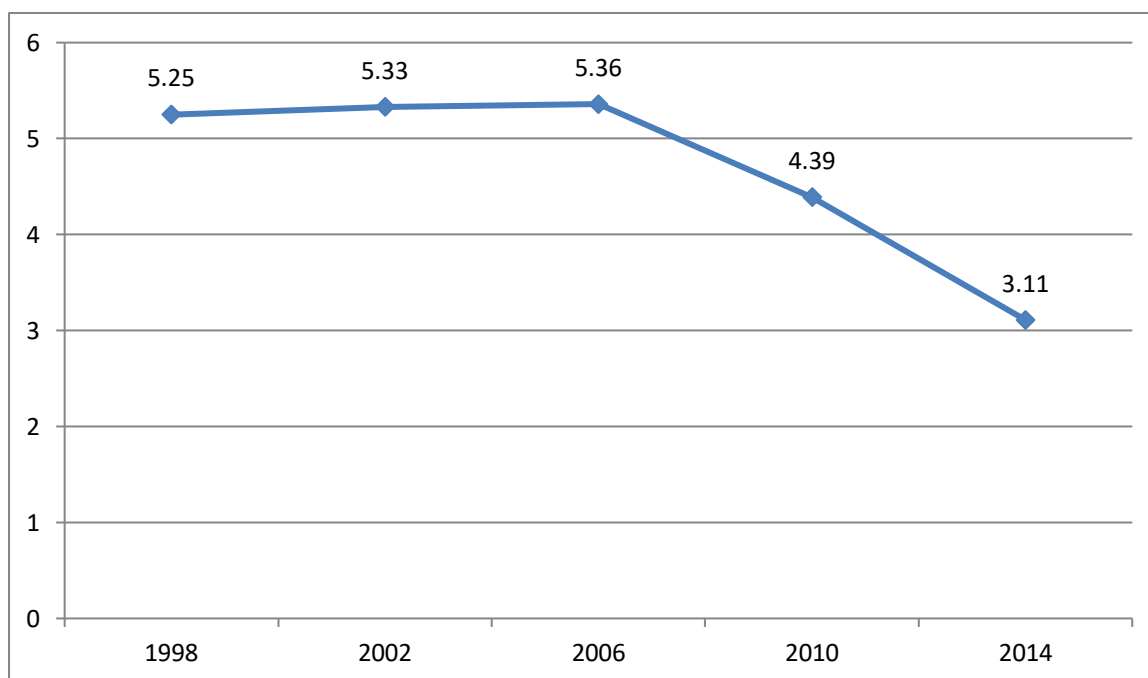
5. ábra. Az ukrán kisebbségi önkormányzati képviselőjelöltek átlagos száma települési szinten, 1998–2014

---

³⁴ Választás 2006 – ukrán kisebbség: az önkormányzatok közel harmada kakukktojás (MTI, 2006. október 2.).

³⁵ 2010. évi LXII. törvény a kisebbségi önkormányzati képviselők számának csökkentése érdekében szükséges törvények módosításáról. 1. §.

³⁶ 2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól. 51. §.

Az első, 1998-as kisebbségi önkormányzati választásokon még csak a végig meghatározó jelölőszervezet, a MUKÉ jelöltjei szereztek mandátumot (2. táblázat). 2002-től kezdődően, a függetlenekkel vagy a Kijevi Rusz jelöltjeivel együtt sem bontakozott ki választási verseny települési szinten, mivel az utóbbiak egyszerűen más településeken indultak, mint amelyek a MUKÉ bázisai voltak. Komolyabb verseny csupán a függetlenek között jöhetett létre Komlón 2002-ben, illetve több választás alkalmával a borsodi megyeszékhelyen, ahol a MUKÉ és a Kijevi Rusz jelöltjei versengtek. A független jelölés intézményének eltörlésével a korábbi függetlenek jellemzően beálltak egyik vagy másik táborba: a MUKÉ-hez például Nyíregyházán, a Kijevi Ruszhoz például a XVI. kerület, valamint Pécs és Komló.

A visszaélések visszaszorítása terén a fordulatot az új nemzetiségi törvény azon rendelkezése hozta, amely szerint 2014-től a települési kisebbségi önkormányzati választásokat csak azokon a településeken lehet kitűzni, ahol a legutóbbi népszámlálás nemzetiségre vonatkozó kérdéseinek összesített adatai alapján az adott nemzetiséghez tartozók száma a huszonöt főt elérte.³⁷ Az új szabály bevezetésével a regisztrált ukrán választók (2014-ben kivételesen a nem magyar állampolgárságúak is³⁸) kevesebb mint felének nyílt lehetősége részt venni a választásokon, és ennek eredményeként eltűntek a választási térképről a kétes háttérű borsodi települések, de olyan kisebb, valóban ukrán közösségek is, mint például a komáromi. Az előbbieket kiszorulásával a MUKÉ lett az egyedüli jelölőszervezet. Az érintett települések számának csökkenésével és a Kijevi Rusz kiesésével tovább csökkent az induló képviselők átlagos száma is.

2. táblázat. Az ukrán kisebbségi jelölőszervezetek jelöltjeinek és megválasztott képviselőinek száma, 1998–2014

Választás	MUKÉ	Kijevi Rusz	Független	Összes
-----------	------	-------------	-----------	--------

³⁷ Uo. 56. § (1). 242. § (2).

³⁸ A nemzetiségi törvény korábbi rendelkezése értelmében, 2014-ben nem csupán azok a nemzetiséghez tartozó és regisztrált magyar állampolgárok szavazhattak a nemzetiségi önkormányzati választásokon, akik szavazati joggal rendelkeztek a helyhatósági választásokon, hanem az ezeknek a feltételeknek megfelelő, Magyarországon lakóhellyel rendelkező európai uniós állampolgárok, továbbá a menekültként, letelepedettként és bevándoroltként elismert személyek is.

	Jelöltek	Képviselők	Jelöltek	Képviselők	Jelöltek	Képviselők		
1998	21	20	-	-	10	0	31	20
2002	39	37	5	2	32	21	76	60
2006	60	59	42	36	-	-	102	95
2010	58	56	43	36	-	-	101	92
2014	50	48	-	-	-	-	50	48

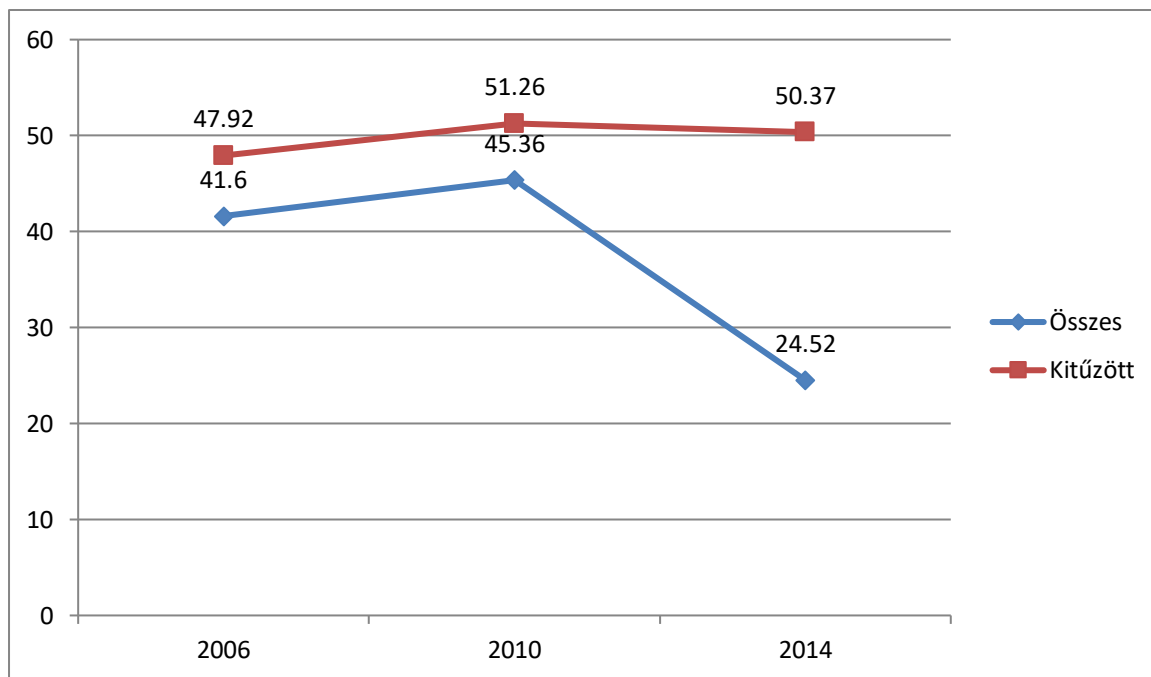
Az ukrán kisebbség politikai aktivitása, választói részvétele a kisebbségek körében a legalacsonyabbak, a passzívabb közösségek közé tartozik. Kozma István 2003-as megállapítása szerint „Magyarországon külön-külön vagy kisebb csoportokban, családokban keresik szerencséjüket, s egyelőre nem érintette meg őket a nemzeti alapú önszerveződés, önkormányzatiság gondolata.”³⁹ Szerény mértékű elmozdulás talán megfigyelhető, ha azt vesszük figyelembe, hogy a MUKÉ bázisait jelentő településeken 2006 és 2014 között a regisztrált ukrán választók száma az 550 körülről folyamatosan növekedve a 700 felé mozdult el, miközben ez is messze van a népszámlálási bevallásoktól. A csekélyebb aktivitásnak a közösség sajátosságain túl ennek egyaránt lehetnek okai a fentebb bemutatott jogszabályi-intézményi változások is, amelyek legfőképpen a választási visszaélések elleni küzdelem jegyében folyamatosan szigorítottak a feltételeken.

Az aktivitás mértékét a regisztráltak számának és a népszámlálási adatok összevetésén túl jelzi tehát a tényleges szavazói részvétel is, amely azokon a településeken, ahol kitűzték az ukrán kisebbségi önkormányzati választást, rendre 50% körül mozgott 2006 után, a külön választói névjegyzékek bevezetésével (6. ábra). A szavazói részvétel 2010-es emelkedésében szerepet játszhatott magának a kitűzött választások számának a növekedése, illetve azokon a településeken, ahol csak a Kijevi Rusz állított jelöltet, valamivel (1 majd 7 százalékkal) tudta jobban mozgósítani a szavazóit, mint a MUKÉ a saját bázisán – hozzáátve, hogy az előbbi esetben mintegy felerészben borsodi kistelepülésekről volt szó, szemben a MUKÉ jóval nagyobb fővárosi kerületi és megyeszékhelyeken zajló választásaival. A verseny Miskolcon mind 2006-ban, mind 2010-ben valamivel az átlag fölé növelte a szavazói részvételt (58, majd 55%), de ebből az egy esetről nem lehet messzemenő következtetéseket levonni arra nézve, hogy a reális kiválasztás lehetősége növeli-e a választók aktivitását.

6. ábra. Választói részvétel az ukrán kisebbségi önkormányzati választásokon, 2006–2014 (%)⁴⁰

³⁹ Kozma: A magyarországi mikrokisebbségekről, 2003, i. m., 354.

⁴⁰ Az ábra mutatja egyrészt a szavazáson megjelentek arányát az összes ukrán regisztrált választóhoz képest, másrészt azokéhoz képest, akik olyan településeken, fővárosi kerületekben regisztráltak, ahol kitűzték a választást.

Az ukrán települési kisebbségi önkormányzatok összetétele ugyanakkor a legstabilabbak közé tartozik a kisebbségek körében: az ukrán képviselőknek, akiknek meghatározó többsége minden ciklusban nő volt, mintegy felét legalább egyszer újraválasztották 1998 és 2014 között (3. táblázat). Ez egyaránt összefügghet a relatíve csekély létszámmal, a jelölőszervezetek jelölési stratégiáival, a választási verseny hiányával, de a képviselőknek a helyi közösségeken belüli alapos beágyazottságával és a szavazók elégedettségével is. A négyszer vagy folyamatosan, 1998 óta minden választás alkalmával mandátumot szerzett képviselők száma és aránya mutatja, hogy az érintett települések jó részében működik legalább egy-egy olyan kisebbségi vezető, aktivista, aki rendre meg tudja szervezni, képes valamilyen szinten mobilizálni a helyi ukrán közösséget, és munkáját, eredményeit a választók is megbecsülik.

3. táblázat. A megválasztott ukrán kisebbségi önkormányzati képviselők kontinuitása adott települési/fővárosi kerületi szinten, 1998–2014⁴¹

Hány ciklusban választották képviselővé?	Egy	Kettő	Három	Négy	Öt (1998 óta folyamatosan)
Fő	110	37	18	13	5
Százalék	50,50%	18,68%	9,09%	6,56%	2,52%

Részvétel az Országgyűlés munkájában: az ukrán nemzetiségi szószóló választása

A magyarországi nemzetiségek régi igényét, a parlamenti képviselet megteremtését a 2012. január elsején hatályba lépett Alaptörvény olyan formában igyekezett megoldani, hogy rendelkezett a nemzetiségeknek „az Országgyűlés munkájában való részvételéről”. A 2014-es

⁴¹ A táblázat a képviselők személyénél az időközben bekövetkezett esetleges névváltoztatásokat és elköltözéseket nem minden esetben tudta figyelembe venni. Vö. Tóth Ágnes – Vékás János: A kisebbségi elit és az önkormányzatok. In: Kovách Imre (szerk.): *Eliték a válság korában. Magyarországi eliték, kisebbségi magyar eliték* (Budapest: MTA Politikatudományi Intézet – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Argumentum, 2011) 396.

országgyűlési választásokon először alkalmazott rendszer lecsökkentette a Parlament létszámát 199-re, és ennek megfelelően az egyéni választókerületek számát is 106-ra, azokat arányosította, határaikat átszabta. A korábbi területi listákat megszüntette, és az egykori két lista helyébe egy országos pártlistát vezetett be. Az országos listán kiosztható összesen 93 mandátum számát csökkenti az, ha a nemzetiségi listák valamelyike kedvezményes helyet szerez. Az új választási törvény szerint nemzetiségi listát csak a nemzetiségek országos önkormányzata állíthat a nemzetiségi névjegyzékben szereplő választópolgárok legalább egy százalékának, de legfeljebb 1500 fő ajánlásával. A legalább három jelöltet tartalmazó listán szintén csak olyan személy indulhat, aki szerepel az adott nemzetiség névjegyzékében. Az országos önkormányzatok listái nem kapcsolhatók össze, nem állíthatnak közös listát. A magyarországi lakóhellyel rendelkező választópolgárok az új választási rendszerben egy egyéni választókerületi jelöltre és egy pártlistára szavazhatnak, míg a lakóhellyel rendelkező, a nemzetiségi névjegyzékben szereplő választópolgároknak el kell dönteniük, hogy az előbbi körhöz hasonlóan egyéni jelöltre és pártlistára, vagy egyéni jelöltre és az adott nemzetiségi listára kívánnak-e szavazni. A pártlistákra és a nemzetiségi listákra leadott szavazatok összegét a törvény szerint el kell osztani a kiosztható listás mandátumok számával, 93-al, amelyet aztán tovább kell osztani még négyel. Amely nemzetiségi lista szavazatszama eléri ezt a kedvezményes kvótát, az a lista kap legfeljebb egy teljes jogú, kedvezményes mandátumot. Ha a nemzetiség ilyen módon nem jutna kedvezményes mandátumhoz, a listán szereplő első jelölt az adott nemzetiség szószólója lesz a Parlamentben.

A fenti kedvezmények (5%-os mandátumszerzési küszöb eltörlése, egynegyedes kvóta a listavezető számára) ellenére látható volt, hogy az ukrán kisebbségnek sincs matematikai esélye a teljes jogú parlamenti képviselő elérésére. Ennek is köszönhető, hogy a parlamenti választásokra jóval kevesebben – 2014-ben és 2018-ban is valamivel több mint 500 fő – regisztrálta magát ukrán választóként, mint a nemzetiségi önkormányzati választásokra. Az Ukrán Országos Önkormányzat listájára leadott szavazatok (2014-ben 293 szavazat, négy évvel később pedig 270) a legalacsonyabbak közé tartoztak a nemzetiségek körében, sőt, legutóbb 2018-ban egyedül az ukránok esetében csökkent is a választási részvétel.

A szószólók túlnyomó többsége az országos önkormányzathoz került ki, annak volt korábban legtöbbször elnöke vagy elnökhelyettese. Az első, 2014-2018-as ciklusban végzett munkájuk nagy eltéréseket és ingadozásokat mutat: a parlamenti felszólalások tekintetében az ukrán szószóló, Hartyányi Jaroslava a kevésbé aktívak közé tartozott, hozzátevé, hogy a felszólalási lehetőségük eleve korlátozott, és hatásukat a törvényhozásra még alapos elemzésre szorul.⁴² Rendkívül sok múlik ugyanakkor a szószóló és az őt jelölő országos önkormányzat, a két „hatalmi központ” közötti együttműködésen, amelyek egyaránt megjelenítik, kifelé képviselik a közösséget és rendelkeznek az ehhez szükséges forrásokkal. Az esetleges nyílt vagy burkoltabb konfliktusos viszonyokat jelezheti, bár nem mindegyik esetben, hogy 2018-ban hat kisebbségnél, köztük az ukránnál is, nem került újráválasztásra a korábbi szószóló. Hartyányi Jaroslavát az Országos Önkormányzat csak a lista harmadik helyén jelölte, így a megválasztott szószóló, az Önkormányzat korábbi képviselője, Szuperák Brigitta lett.

Az ukrán kisebbségi önkormányzatok főbb működési területei

Az egymáshoz 2018-ig szorosan kötődő MUKÉ, az Ukrán Országos Önkormányzat és a települési kisebbségi önkormányzatok az elmúlt két évtizedben meglehetősen sokrétű tevékenységet végeztek a kisebbség identitásának megőrzése és ápolása terén. Ez elsőként

---

⁴² M. Balázs Ágnes: Szólnak a szószólók? A nemzetiségi szószólók hatása a parlamenti napirendre. *Regio*, 2017, 3. sz. 231-259.

magában foglalja az ukrán történelem és kultúra jeles alakjainak való tisztelgést, szobor- és emléktábla-avatást: 1998-ban Hrihorij Szkovoroda emléktábláját avatták Tokajban, valamint a Ruszalka Dnyisztrova c. almanach kiadását megörökítő a budai Várban, 2001-ben I. András magyar király és hitvese, Anasztázia kijevi nagyhercegnő szobrát Tihanyban, 2007-ben Tarasz Sevcsenko szobrát Budán.

A programok köréhez szervesen hozzátartoznak a különböző kiállítások, ukrain vendégművészek fellépései, számos kiadvány (kötet, CD, DVD), a *Hromada* című kétnyelvű folyóirat megjelentetése és több tudományos-népszerű rendezvény megszervezése. A kulturális autonómia keretében, az Ukrán Országos Önkormányzat 2007-ben megalapította a saját intézményét, az Ukrán Kulturális és Dokumentációs Központot, amelynek szerves egysége a néprajzi gyűjtemény és a Markiján Saskevics nevét viselő könyvtár. Ez utóbbi mellett ukrán könyvtárakat létesítettek Újpesten, Várpalotán és Székesfehérvárott is. 2003-ban a II. kerületi ukrán önkormányzat megalapította a Magyarországi Ukrán Nemzetiségi Színházat. A MUKE már az 1990-es évek közepétől vasárnapi iskolát szervezett az ukrán tanulók részére, akik számára ukrainai és más országokból érkezett ukrán gyerekekkel közösen 1996-tól kezdve rendszeres nyári táborokat is szervez. Az Önkormányzat komoly kapcsolatokat ápol az anyaországgal, valamint az ukrán diaszpóra szervezetekkel.

Összegzés

A tanulmány célja a 13 elismert magyarországi nemzetiség egyikének, az ukránokat érintő főbb kisebbségpolitikai folyamatok bemutatása és elemzése volt az 1990-es évek elejétől napjainkig, a hangsúlyt leginkább a kisebbségi törvény egyik fő céljának, a kulturális autonómia szervezeti keretével létrejövő kisebbségi önkormányzatok keletkezésének az összefüggéseire helyezve. Jelen keretek között némileg háttérbe szorítva így a működés konkrét anyagi és infrastrukturális feltételeit, illetve a kisebbségi önkormányzati működés tényleges területeinek a vizsgálatát, amelyek alaposabb elemzése még szintén várat magára. Az esettanulmány mindazonáltal felvázolja azt a tankönyvszerű, hosszú utat, amelyet egy embrionális állapotból, egymástól elszigetelt egyénektől, kisebb csoportoktól kezdve a közéleti színtérre lépve, élénk kulturális tevékenységgel, fokozatosan megtett egy sokrétű kisebbségi közösség a maga vezetőivel és aktivistáival a saját megszerveződése, mobilizálása érdekében. Mindez egy olyan összetett és tágabb bel- és geopolitikai térben zajlott a kezdetekkor, amelynek egyaránt elemei voltak a magyarországi rendszerváltás, a Szovjetunió felbomlása és Ukrajna függetlenné válása, a magyar kormány igyekezete egy szomszédos országgal való jó kapcsolatok kialakítására a kisebbségi jogok terén, illetve az újonnan függetlenné vált állam törekvése a nyugati szomszédokkal való hasonló kedvező kapcsolatok kiépítésére. A fent jelzett közösségépítő és -szervező folyamatokat ráadásul alapjaiban befolyásolták a kisebbségpolitika szabályainak, intézményi kereteinek a rendre változó és inkább folyamatosan szigorodó előírásai az utóbbi közel másfél évtizedben, amelyet igyekeztek is már befolyásolni, illetve alkalmazni az ukrán kisebbségi önkormányzatok. Ha a tanulmányban felvázolt folyamatot nem is feltétlenül lehet megfelelő számokkal kellően alátámasztani, ilyen módon operacionalizálni, annak érzékeltetésére mindenképp megfelelő, hogy míg az 1990-es évek elején még körülbelül egy tucatnyian alapították meg az első ukrán kisebbségi egyesületet, addig 2010-es évek közepére kirajzolódott egy olyan, legkevesebb 500–1000 főt számláló kör, amelyet a létrejött ukrán kisebbségi testületek hivatottak munkájukkal összefogni.